

SALAT Levente

Az európai integráció és a politikatudomány dilemmái

Az európai integráció folyamatának kontextusában, vagy még pontosabban, az Unió keleti irányú bővítésének nehézségei következtében egyre nyilvánvalóbb, hogy elkerülhetetlen a politikatudomány néhány alapfogalmának újraértelmezése. Bár az euroszepticitizmus számos kifinomult érvelést képes felsorakoztatni a bővítés ellen, olyan vélemények is vannak, hogy üdvös, ami Európában történik. Ugyanis a politikai közösség új formáinak bevezetése és kikísérletezése növelheti a Föld kiterjedt térségeit benépesítő személyek szabadságának és demokratikus részvételének mértékét.

Jürgen Habermas, a 90-es években kialakult vita egyik legreprezentatívabb szerzője, az állampolgárság és a nemzeti identitás viszonyát az európai integráció szemszögéből vizsgáló tanulmányában rámutat a kérdéskör néhány alapvető problémájára.

Szerinte nem szabad elfeledni azt a tényt, hogy a *politikai integráció* és az Európában manapság különös fontossággal bíró *demokratikus folyamat* fogalmait mindeddig csak nemzetállami keretek között ültették gyakorlatba. Az a mód, ahogy az Európai Közösség, legálábbis ez ideig, próbált a két fogalomnak érvényt szerezni, azt a gyanút kelti, hogy talán „a demokratikus állampolgárság szerepéhez kapcsolódó normatív elvárásaink mindig csupán illúziók voltak. Vajon a republikánizmus meg a nacionalizmus időleges szimbiózisa nem csak elkendőzte azt a tényt, miszerint az állampolgárság igényes fogalma legfennebb az etnikai, valamint kulturális szempontból homogén közösségeket jellemző kevésbé bonyolult kapcsolatokat esetében alkalmazható?” Az egyértelmű választ pontosan az idézett szerző fogalmazza meg valamivel tovább: „A szabad és egyenlő személyek alkotta közösség öntudatos politikai integrációjának klasszikus, republikánus gondolata fogalmi szempontból túlságosan konkrét megkülönböztetésű, ha mai körülményekben és főként a nemzettel, vagyis egy valójában homogén és közös hagyományokkal, valamint történelemmel jellemzett közösséggel kapcsolatban használjuk.” (Habermas, 1995: 265–266., illetve 269.)

Amint Habermas másként megjegyzi, ezen alapvető funkció ellátása terén a nemzetállam igencsak figyelemreméltó teljesítményt nyújtott. Véleménye szerint egyrészt megteremtette az állampolgári egyenlőség intézménye révén „a jogi úton közvetített elvont szolidaritás” stabil kereteit, másrészt pedig a politikai részvételre és a társadalmi integráció egy hatékony formájára építve demokratikus legitimitást is biztosított, s így „a demokratikus állampolgárságnak ahhoz, hogy el tudja látni integratív funkcióját, nem szabad pusztán jogi státust jelentenie, hanem a közös politikai kultúra gyújtópontjává kell lennie”. (Habermas, 1996: 289.) Viszont ugyanő mutat rá arra is, hogy minden okunk megvan kételkedni abban, hogy ezek az eszközök hasonlóan jól működnek az egyre bonyolultabb és heterogénebbé váló társadalmakban.

A kulturális, etnikai vagy vallási értelemben vett életformák sokfélesége Habermas szerint napjaink olyan valósága, amely egyre távolabb visz a nemzetállami formától. Ilyen körülmények között, valahányszor a kulturális homogenitás gondosan őrzött látszatával találjuk szembe magunkat, joggal gyanakodhatunk „a hegemon többségi kultúra elnyomó eszközökkel történő fenntartására”. Kortárs világunkban a multikulturális társadalmak valóságának „nincs alternatívája, hacsak nem folyamodunk különböző etnikai tisztogatási politikákhoz”. (Uo.)

Habermas erre a kihívásra következő megoldást javasolta: vesztük el a nacionalizmust, és helyettesítsük *alkotmányos patriotizmussal*. Ezzel olyan fogalmat vezetett be, amely szakmai berkekben az utóbbi évek vitái nyomán vált közismertté. „Ha a különböző etnikai, kulturális vagy vallási jellegű politikai szubkultúrák egyazon politikai közösség tagjaként szeretnének együtt élni és egymással egyenlő felekként kölcsönhatásba kerülni, a többségi kultúrának le kell mondania arról a történelmi előjogáról, hogy ő határozza meg az *általános* s így a származástól és életformától függetlenül minden állampolgár által elsajátítandó politikai kultúra hivatalos kereteit. A közös politikai kultúra szintjét gondosan el kell választani a szubkultúrák és a prepolitikai identitások szintjétől (beleértve a többséget is), amelyek egyenlő mértékű védelmet érdemelnek, attól pillanattól kezdve, amikor a tiszteltetben tartják az alkotmányos elveket. Ily módon a nacionalizmus helyettesíthető azzal, amit alkotmányos patriotizmusnak nevezhetnénk.” (Uo. Kiemelés a szerzőtől.)

E vélemény normatív következményei messzemenőek. Elsősorban az állampolgárság hagyományos fogalma újraértelmezésének szükségességét kell elismernünk, ugyanis az állampolgárságnak „a jogi értelemben vett és a valós egyenlőség dialektikáját megjeleníteni

alkalmas keretét” kell alakulnia, amely képes a különböző életformákat összeegyeztetni. Másodszorban a modern alkotmányos államnak „poszt-nacionális terminusokba öntött önmeghatározást” kell kidolgoznia. A belső pluralizálódás és a külső globalizáció nyomása következtében a nemzetállam a közeljövőben képtelen lesz biztosítani a demokratikus állampolgárság fennmaradásának feltételeit. Éppen ezért szükségesnek tűnik a politikai cselekvést célzó képességeknek mind államközi, mind pedig államok feletti szinten történő kifejlesztése. (Habermas, 1996: 293.)

Az általa használt súlyos megfogalmazások dacára abban a kérdésben, hogy milyennek az emberiség esélyei e kihívások megválaszolásának tekintetében, a neves filozófus mérsékelt optimizmust tanúsít. A megoldást az Európai Unióhoz hasonló szupranacionális (politikai és) kormányzati rendszerek létrejöttében látja, amelyek keretében a republikánus eszmét a nemzetállamok határainak átlénygítése, valamint korlátainak túlhaladása által lehet megmenteni. Véleménye szerint az EGK Szerződés „négy alapszabadsága” a Maastrichti Szerződés előírásaival egyetemben serkenteni fogja a földrajzi mobilitást az EU területén ezáltal pedig megokszorozódó különböző etnikulturális csoportokhoz tartozó uniós polgárok kapcsolatteremtési lehetőségei. A Közép- és Kelet-Európából, valamint a fejlődő országokból jövő bevándorlás, még akkor is, ha ezt szigorúan ellenőrzik, tovább növeli majd a tagországok multikulturális jellegét. A népesség szerkezetének eme változásai elkerülhetetlen feszültségekhez vezetnek majd, ám ha „termékeny módon kezelik” őket, alkotóerejű társadalmi mobilizáció, új társadalmi mozgalmak forrásai lehetnek, amelyek felkelthetik az uniós polgárok érdeklődését a köz problémái iránt. Habermas abban is bízik, hogy a kulturális elitek és a média fontos szerepet játszanak majd az európai közvéleménynek és annak az „európai alkotmányos hazafiságnak” a kialakításában, amelyet svájci mintára lát megvalósíthatónak.

Általában úgy vélekedik, hogy a birodalmi kísérletek kudarca után, Európának új esély adatott meg. Ennek kiaknázására azonban nem lehet már az erőszakkal keresztülvitt politika elavult eszközeit használni. Ha az esély valójában létezik, akkor azt csak „a többi kultúrával való megegyezés és a tőlük tanulás „nem-birodalmi folyamata” beindításával lehet kihasználni. (Habermas, 1995: 270–271.)

A poszt-nacionális megközelítés szükségessége foglalkoztatja nemrég irt jelentős munkájában Andrew Linklater, a nemzetközi politikai viszonyok szakértőjét is (Linklater, 1998). A politikai közösség fogalma újragondolásának egyik Linklater foglalkoztató indoka pontosan az *etikai univerzalizmus* és a *sokféleség* iránti tisztelet összeférhetlenségének a politika- meg társadalomelméletben egyre erőteljesebben jelentkező tudatosítása. Az egyetemesség és a különbözőség egyensúlya megteremtésének a szükségessége az állam architektúrájára vonatkozóan is elkerülhetetlen következményekkel jár. Az állam – állítja Linklater – kénytelen lesz „lemondani számos klasszikus szuverén hatalmáról és nacionalista előfeltevéséről, valamint szubnacionális vagy állami alegységeket képviselő hatóságokat a transznacionálisokkal együtt egy tényleges, közös igazgatási rendszerbe foglalni”. Ezek a „hatóságok” nem rendelkeznek a klasszikus értelemben vett szuverenitással, „viszont serkentenek a lojalitás és identitás különböző formáinak elterjedését”, ezáltal ellensúlyozva a klasszikus állampolgárság fogalmának totalizáló jellegét. (Linklater, 1998: 197.)

A politikai közösség jellemzőit érintő változások egyik következménye „az állampolgárságnak az államtól való elválása” lesz, ami szükségszerűen maga után vonja az állampolgárság fogalmának radikális újraértelmezését. Ami az Európai Unióban főként a Maastricht-momentum után történik, Linklater szerint az első lépések megtétele a *transznacionális állampolgárság* irányába. Az állampolgárság fogalmának a nemzeti kontextusból való kiemelése értelemszerűen azzal jár, hogy a megnyilvánulási formái a jövőben négy lehetséges földrajzi térségre fognak vonatkozni: a helységekre vagy a tájegyiségre, az államra, valamely nemzetközi régióra, s végül a földkerekségre. Ez a folyamat megkérdőjelezi majd a szuverenitást, a területiséget és az állampolgárság ama összeolvadását, amely az utóbbi háromszáz év, az ún. vesztfáliai korszak politikai filozófiájának az alapkövet jelentette. Linklater értelmezésében a „poszt-vesztfáliai” politikai közösség leglényegesebb jellemzője pontosan az állampolgárságnak a kiválása ebből az egységből, és annak az elismerése, hogy a fogalom sokrétű viszonyban állhat a különböző szintű hatóságokkal, illetve a lojalitás különböző formáival.

A „poszt-vesztfáliai” korszakot az állampolgárok polgári, politikai, szociális és kulturális jogai iránti „normatív elkötelezettség” jellemzi. E jogok formái sok tekintetben változatosak és innovatívak, állítja Linklater, hiszen megtalálhatjuk köztük a „transznacionális szociális jogokat” (amelyek a kapitalizmus globalizációja következtében váltak igen fontosakká), a „nemzetközi demokrácia” elemeit (azáltal, hogy a hatalom az állam olyan alegységeire ruházódik át, amelyek a nemzetközi jog alanyává s így egy államok feletti demokrácia független szereplőivé is válnak) vagy éppenséggel a „kozopolita demokrácia” elemeit (azáltal, hogy az állampolgárok és az idegenek közös törvényhozási tevékenységbe kapcsolódnak be egy megfelelő diskurzus közösségének keretében), valamint azokat a különleges intézkedéseket (pl. a hivatalos elismerést célzó politikákat, különböző autonómiaformákat és a nemzetközi szervezetekben való képviselet jogát), amelyek a befolyással rendelkezők által gyakorta elhanyagolt veszélyeztetett régiók és kultúrák marginalizációját hivatottak megakadályozni.

Politikai közösség változásai az állampolgárság fogalmának horizontális és vertikális „bővülését” fogják maguk után vonni. Az „európai nemzetközi társadalom” máris az állampolgárság „magas” formáit sejteti, míg a „mély” formák a helyi közösségek és a „kisebbségi nemzetek” hatalmát hivatottak növelni. Ebből a szemszögéből „Európa marad a legalkalmasabb hely a politikai közösség olyan új formáinak a kialakulására, amelyek az emberek autonómiáját igyekeznek támogatni. felismervén a tényt, miszerint az állam kapacitása, hogy összes polgára jogait garantálja, igen csekély”. A „poszt-vesztfáliai” rendezés egyúttal sokkal nagyobb mértékben lesz képes az egyetemesség és a különbözőség követelményeit összeegyeztetni, mert biztosítani fogja a helyi és a nemzeti lojalitások együttesét, valamint az elvontabb kozopolita kötődések közötti egyensúlyt. A legnagyobb előrehaladást ebben a tekintetben az fogja jelenteni, hogy megjelennek a politikai közösség azon változatai, amelyek „nemzetközivé teszik a kirekesztés igazságtalan formáinak eltörlésére irányuló törekvéseket”. (Linklater, 1998: 202–203.)

Linklater érvelése több lényeges ponton cseng egybe Habermas előjelzéseivel. Úgy tűnik, mindkettjüknek meggyőződése, hogy a világ etnikulturális heterogenitása komoly kihívást jelent, amellyel szemben a politikai filozófia hagyományos fogalmi – politikai közösség, nemzeti állam vagy állampolgárság – inoperánsak vagy éppenséggel irrelevánsak, és elveszítik azt az integratív képességet, amely az utóbbi két évszázadban a sikerüket meg a hatékonyságukat biztosította. A világpolitikai helyzetben főként az elmúlt évtized végéből változások szükségessége teszik e fogalmak újraértelmezését – állítja mindkét neves szerző –, s ez megkívánja a politikatudományi újító gondolkodás egyelőre ismeretlen irányainak feltérképezését. Mindketten bíznak az európai integráció esélyeiben, és úgy vélik, hogy ami manapság az európai politikai életben történik, jó hatással lesz a világ stabilitása számára oly szükséges társadalmi és etnopolitikai innovációra. Véleményük a történelmi távlatok kérdésében is egyezik, hiszen az állampolgárság azon „poszt-nacionális” vagy „internacionális” formáit, amelyekkel jelenleg az Európai Közösség próbálkozik, egybehangzóan a majdan általánossá váló világ-állampolgárság irányába mutató átmeneti állapotnak tekintik csupán.

Ebben a kontextusban illik megemlíteni Helmut Dubiel is, aki a politikai integráció hagyományos fogalmi újraértelmezésének szükségességét alátámasztandó további figyelemre méltó érveket szolgáltat (Dubiel, 1998). A szerző emlékeztet arra, hogy az állampolgárság fogalma, bár a befogadás (*inclusion*) retorikáját használja, a nemzeti állammal való szerves kapcsolata révén valójában azok kirekesztését (*exclusion*) intézményesíti, akiket nem tekintenek arra jogosultnak, hogy élvezzék a minőség előnyeit. Ezek után viszont megpróbálja azt a „legitim és igazolható kizárási formát” azonosítani, amelyre „az európai állampolgárság” fogalmát lehetne alapozni. Ebben a megfogalmazásban a kérdés komoly kihívást jelent, hiszen ha visszanyúlunk a két klasszikus elvhez – a *ius sanguinis*hez, valamint a *ius solis*hez –, amellyel a nemzeti állam a kirekesztést indokolja, az európai állampolgárság fogalma eleve *contradictio in adiecto*-nak tűnhet. A továbbiakban Dubiel a kizárási igazolására felhozott érvek kifinomultabb változatait vizsgálja, mint például a kulturális hovatartozás vagy az integratív politikai kultúra közösége, és megmutatja, hogy ezek sem képezhetik a kirekesztés gondolatának szilárd alapját. Így arra következtet, hogy a transznacionális állampolgárság problémáját végső soron talán az okozza, hogy az európai integráció által – többé-kevésbé tudatosan – a „nemzetállam európai, szupranacionális megfelelőjének”, egyfajta konkrét értelemben vett európai szuperállamnak a létrehozására törekszünk. A politikai integráció nemzetállami formája viszont a szolidaritásra épít, ami nem más, mint az állampolgárok azon morális képessége, hogy szűkös anyagi forrásokon osztozzanak. Ezt pedig nem lehet elvárni az európai államok uniójától, főként akkor, ha meg szeretnénk őrizni a munkaerőpiac egyensúlyát, és el szeretnénk kerülni a szociális juttatások rendszerének az összeomlását. A „poszt-nacionális” korban a szolidaritás szubnacionális és szupranacionális formáit is tekintetbe kell venni, ez pedig az átgondolt befogadás differenciált formáinak a bevezetését feltételezi. Dubiel véleménye szerint a politikai integráció eme újító formái, megpróbálkozván a demokrácia transznacionális és globális formáival – felbontják majd a demokrácia és a nemzetállam hagyományos egységét. (Dubiel, 1998: 370–373.)

Az Európai Unió belüli pluralizmust tagláló írásában Percy B. Lehning is azt az intézményi struktúrát keresi, amely a legjobban tükrözi az állampolgárság „pánnacionális” felfogását. (Lehning, 1997: 107–125.) Noha semmi okunk azt feltételezni – állítja a szerző –, hogy „hatékony állampolgárságról” csak a nemzetállam kontextusában lehet beszélni, semmivel sem indokoltabb azt képzelni, hogy a határok átlénygítése és az állampolgárság transznacionális formáinak a kidolgozása mintegy varázstűsre megoldja az etnikai és kulturális heterogenitásból eredő gondokat. A nemzetállami keretek közt felmerülő problémákkal minden bizonnyal a közös európai térségben is fogunk majd szembesülni, sőt a sokféleség hangsúlyosabban fog jelentkezni. Megoldásként Lehning a szerződéselméleti megközelítést javasolja, az állampolgárság újraértelmezett fogalmához leginkább illeszkedő intézményi formának pedig a *föderalizmust* tartja. Habermas szakavatott és egy közismert rawlsi fogalomra építő véleményére alapozva, Lehning olyan szövetségi megoldást javasol, amelyben a különböző nemzeti entitásokat az átfedésses konszenzus (*overlapping consensus*) jellemezte közös politikai

kultúra fűzi egymáshoz. Ezáltal tehetnénk egy fontos lépést annak az instabil *modus vivendi*-nek a túlhaladására, amelyek egyelőre a föderalizmus összes alternatíváját jellemzi. Ezt az átfedésszerű konszenzust a habermasi „alkotmányos patriotizmus” testesítené meg, ezáltal szövetségi szinten, és a politikai kultúrának ugyanez a közössége szolgáltatná Lehning szerint az alapját „az uniós polgárok közös identitásának, amely megszüntethetné a nemzeti hovatartozásra épülő identitások rivalizálását”. (Lehning, 1997: 119.)

Az Európai Unió jövője az intézményi forma szempontjából egyelőre bizonytalan, s korántsem lehet bizonyossággal előre jelezni, hogy az integráció folyamata a szövetségi vagy a kormányközi intézmények irányába fog haladni. A teoretikusok többsége hajlamos azt gondolni, hogy a kormányközi együttműködés formái képtelenek lesznek az interdependencia növekedésével járó problémák sokaságát megoldani, s hogy a szövetségi politizálás jobb eséllyel kecsegtet Európa állampolgárai jólétének és biztonságának szempontjából. Ennek ellenére a föderális megoldást szorgalmazó, valamint a nemzeti államok nagymértékű függetlenségét megőrizni kívánó erők egyensúlya pillanatnyilag megbonthatatlanak tűnik.

Ebből a szempontból igen érdekes újabb fejlemény az a beszéd, amelyet Joschka Fischer a berlini Humboldt Egyetemen 2000. május 12-én mondott (Fischer, 2000). A német külügyminiszter megvonta az integrációs folyamat mérlegét, és már felszólalása elején rámutatott: korunk legfontosabb feladatának „az európai integráció utolsó tégláját is be kell illeszteni az építménybe. Ez pedig nem más, mint a politikai integráció”. Szerinte a közeljövőben két alapvető célkitűzést kell megvalósítani: a keleti és délkeleti irányú bővítést minél hamarabb le kell bonyolítani, ugyanakkor meg kell őrizni az Unió cselekvőképességét.

Természetesen Fischer is érzékeli a két cél közötti nyhe feszültséget, s fölteszi magának a kérdést: „Hogyan képzelhető el egy olyan Európa Tanács, mely harminc állam- és miniszterelnököt számlál? ...Az Unió jelenlegi intézményszerkezetében hogyan tudunk összeegyeztetni harmincféle érdeket, határozatokat hozni és még cselekedni is? Hogyan akarjuk megakadályozni, hogy az Unió ily módon teljesen átláthatatlanná, a kompromisszumok egyre megfoghatatlan-

A föderalizmus mellett határozott és egyértelmű kiállás hiányában újra előjönnek a régi dilemmák, s úgy tűnik, nem beszélhetünk látható sikerekről az integráció legsúlyosabb akadályainak leküzdésében. A szövetségi Németország hivatalos álláspontjának viszonylagos újszerűségét az az ajánlat jelenti, hogy néhány tagállam egy kisebb avantgárd csoportot hozzon létre, amely a politikai integráció motorjaként vagy gravitációs központként működne. Ennek az előőrsnak tartalmaznia kellene a későbbi föderáció összes elemét: egy európai alapszerződést; egy kormányt, amely a csoport tagjainak az álláspontját képviselné a lehető legtöbb kérdésben az Unión belül; egy erős parlamentet és egy közvetlenül választott elnököt. A csoport – szögezi le beszédében Fischer – sohasem lenne kizárólagos jellegű, hanem nyitott maradna az összes részvételi szándékát kinyilvánító tag- és csatlakozásra javasolt állam előtt.

Az új elem, amelynek nemsokára komoly eredményei lesznek, annak a ténynek a félreérthetetlen kijelentése, miszerint az együttműködés megerősítésétől nem vezet automatikusan út ehhez a fő célhoz az európai föderáció létrehozásához, mivel ez utóbbi Európa tudatos politikai újraalapítását előfeltételezi.

A föderalizációs tervnek a leszűkítése – legalábbis a kezdeti fázisban – egy kemény magra, amely az erre hajlandó és egyben felkészült tagokból áll, az indokolt politikai realizmus jele. Ez persze önmagában még nem oldja meg azokat a kezdeményezés hihetetlen bonyolultságából eredő s egyelőre nem is sejthető nehézségeket, amelyekkel a terv kivitelezését vállalkozóknak szembeesni. Lévé, hogy az európai integráció e változata esélyeinek latolgatása nem képezheti dolgozatot tárgyát, meg kell elégednünk azzal, hogy röviden összegzem Peter M. Leslie-nek a föderalizáció *kulturális költségeinek és hasznának* a felmérésére tett igen érdekes kísérletét.

Elegánsan kidolgozott és kitűnően dokumentált tanulmányában Leslie az európai dilemma lényeges elemeit megragadó kérdésre keresi a választ, amely így szól: „A szövetségi struktúra mely elemei bizonyulnak majd a leghatékonyabbaknak a nagyméretű állam kínálatában nem kulturális haszon megtermelésében oly módon, hogy emellett kiaknázzák (vagy megőrzik) a kis államok kulturális előnyeit?” Másképp fogalmazva: „Milyen mértékben lehetséges felfelé irányuló

a folyamat dinamikáját is, amely az egységes államok lefelé irányuló föderalizálása és a nemzetállamok felfelé irányuló föderalizálása közötti kapcsolatok rendszerét jelenti.

Mindezek ellenére Leslie elemzéséből két következtetés vonható le. Az első válasz arra a kérdésre, miszerint a föderalizálás elvben járhat-e a nemzeti közösségek által elfogadható kulturális költségek mellett gazdasági és biztonságpolitikai haszonnal. A szerző véleménye, hogy ez első látásra a gazdaság- meg biztonságpolitikai jogkörkörnek a szövetségi szinten történő újraelosztása és ezzel egyidejűleg a tagállamok kultúrpolitikai függetlenségének szavatolása útján tűnik megoldhatónak. A két aspektus szétválasztása valójában korántsem ilyen egyszerű. A szövetségi gazdaság- és biztonságpolitikai jogkörök szerepe a gazdasági és katonai integráció konkrét intézkedéseinek a meghozatala, amihez a kérdés természetéből adódóan környezetvédelmi kötelezettségek is társulnak. Az integrációs folyamat eme velejárói homogenizáló nyomást gyakorolnak a tagállamokra, amire ezek rendszerint a nemzeti kultúra megőrzését célzó támogatások növelésével válaszolnak. S ez fékezheti vagy akár teljességükben le is állíthatja a föderalizálás érdekében foganatosított intézkedéseket.

A Leslie által elemzett második kérdés, hogy az etnokulturális és nyelvi sokszínűség milyen mértékben ösztönzi a föderalizációt, s a decentralizáció miként hat a kulturális szempontból vegyes közösségekben észlelt feszültségek és konfliktusok feloldásának irányába. Első megközelítésben – állítja a szerző – tagadhatatlannak tűnik, hogy ilyen körülmények között a decentralizáció a leghatékonyabb megoldás a kisebbségi közösségek félelmeinek eloszlatására, mert garanciákat jelent az asszimilációs törekvésekkel szemben, és az illető csoportok számára biztosítja a kollektív biztonság légkörét. Ha megtaláljuk az ideális egyensúlyt a kompetenciáknek a föderális berendezkedés különböző szintjei közötti megosztásában, ez „hosszú távon a stabilitás egyik leglényegesebb biztosítója lehet”. A stabilitás követelményei ellenben azt is feltételezik, hogy felférjünk: milyen lehetőségek vannak az érintetteknek, hogy a megszerzett szabadságot a politikai berendezkedés destabilizálására és az elszakadásra használják. Ezek a föderalizálás valószínű költségei, s velük számolnunk kell. Leslie ebben a tekintetben arra következtet, hogy a különböző elrettentő intézkedések kombinációi, például a gazdasági szankciók vagy a katonai beavatkozással történő fenyegetés, csak rövid távon biztosítják a föderatív integráció stabilitását. A szövetségi berendezkedés életképessége a kulturális és nyelvi sokféleség körülményei között csak akkor biztosítható közép- és hosszú távon, ha „a szövetségbe tömörült kulturális közösségeknek hasonló az értékrendjük, és ezek nemcsak összeférhetőek, hanem egymást kölcsönösen fenn is tartják”. (Leslie, 1996: 162.)

A politikatudomány s ezen belül a normatív politikai filozófia az európai integráció kérdésében számos súlyos dilemmával szembeesül. Lévé, hogy a normatív politikai filozófia – mely alá tartozik az írásomban számba vett vélemények többsége – és a politika gyakorlata közötti kapcsolat igencsak vitatott, ugyanis a normatív észrevételek senkit sem köteleznek, érdekes lesz nyomon követnünk, hogy az elkövetkező években a politikai akarat figyelembe veszi a politikai filozófia javaslatait, vagy ellenkezőleg, számolva a javaslatok következményeivel, visszavonul a hagyományos elképzelések fedezékébe, és lényegesen lelassítja az integrációs folyamatot.

Fordította: SZÁSZ Alpar Zoltán

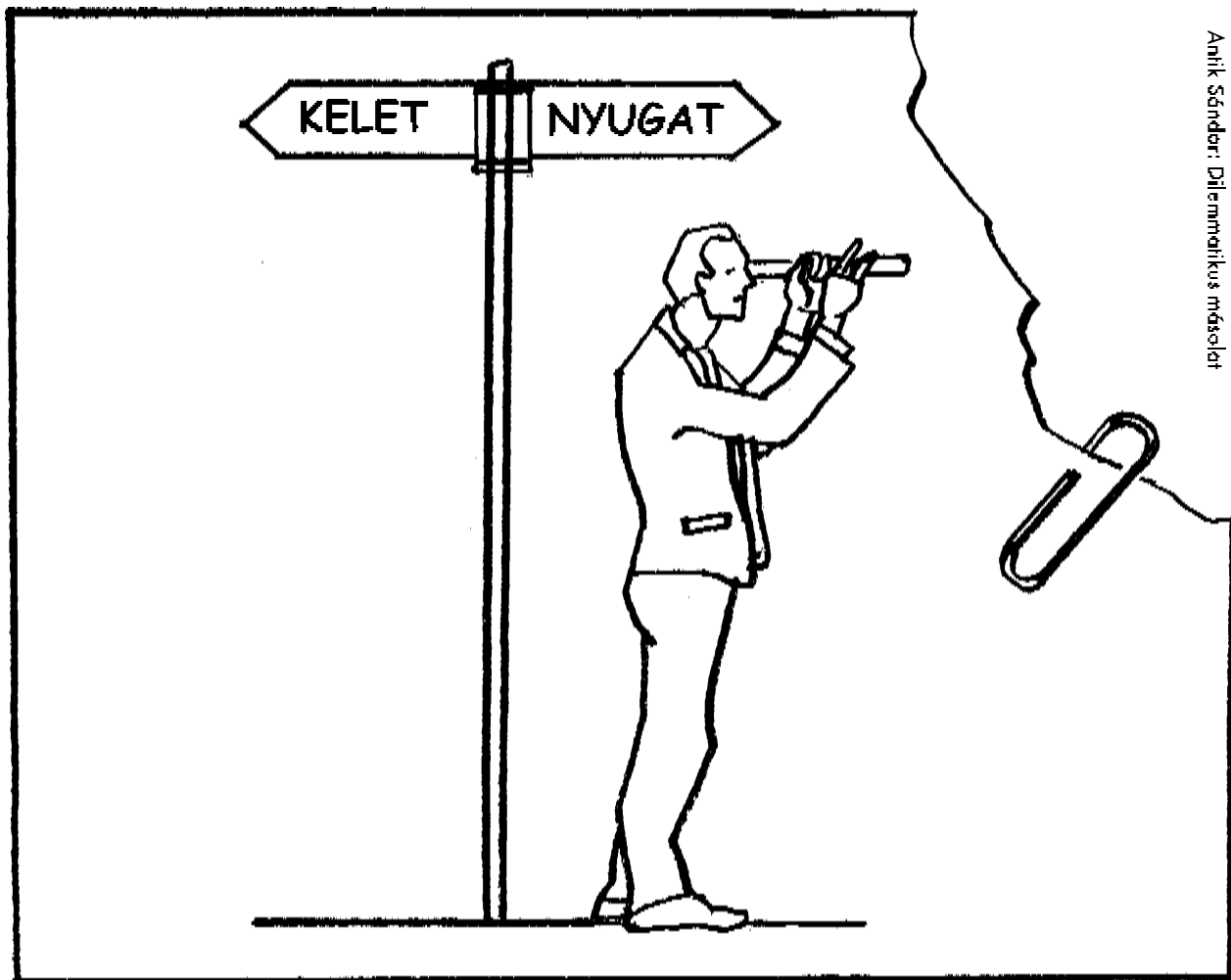
Könyvészeti:

1. Dubiel, Helmut: *The Future of Citizenship in Europe. Constellations*, (1998) 4/3. sz.
2. Fischer, Joschka: *Az európai föderáció. Provincia*, I. évf. (2000. május), 2. sz.
3. Habermas, Jürgen: *Citizenship and National Identity. Some Reflections on the Future of Europe*. In Ronald Beiner (ed.): *Theorizing Citizenship*. State University of New York Press, Albany, 1995.
4. Habermas, Jürgen: *The European Nation-State – Its Achievements and Its Limits. On the Past and Future of Sovereignty and Citizenship*. In Gopal Balakrishnan (ed.): *Mapping the Nation*. Verso, London–New York, 1996.
5. Lehning, Percy B.: *Pluralism, Contractarianism and European Union*. In B. Lehning–A. Weale (eds.): *Citizenship, Democracy and Justice in the New Europe*. Routledge, London–New York, 1997.
6. Leslie, Peter M.: *The Cultural Dimension*. In Joachim Jens Hesse–Vincent Wright (eds.): *Federalizing Europe? The Costs, Benefits, and Preconditions of Federal Political Systems*. Oxford University Press, Oxford, 1996.
7. Linklater, Andrew: *The Transformation of Political Community. Ethical Foundations of the Post-Westphalian Era*. Polity Press, Cambridge, 1998.

Jegyzet

Lehninga következő passzust idézi Habermastól: „A majdani Európai Államok Szövetségi Köztársaságában ugyanazokat a jogi elveket a különböző nemzeti hagyományok és történelmek szempontjából kellene értelmezni. A nemzeti hagyományok átvételének pedig úgy kell megtörténnie, hogy azokat a többi nemzeti kultúra szempontjaihoz igazítjuk, illetve ezek által relativizáljuk, s végül beépítjük abba az *átfedésszerű konszenzusba*, amit az Európai Közösség szupranacionális szinten elfogadott közös politikai kultúrája képvisel. *Az effajta partikuláris értelmezés semmilyen módon nem fogja megkérdőjelezni a népszuverenitás és az emberi jogok univerzalista értelmezését.*” (Lehning, 1997: 117. A kiemelések Lehningtől származnak.)

1997. Csíkszereda, Etnokulturális Kisebbségek Forrásközpontja, elnök, BBTE, Politikatudományok Kar, lektor.

Anik Sándor: Dilemmákus másolat

nabbá és különösebbé váljanak, s hogy végezetül a térség polgárai körében való elfogadottsága messze a fagypontra süllyedjen?” Mind nehéz kérdések, állítja Fischer, de van rájuk egy nagyon egyszerű megoldás: „[a teljes parlamentarizálódás, vagyis] az Uniónak államszövetségből európai föderációvá kell átalakulnia”. Ez nem jelent mást, mint „egy Európai Parlamentet, egy európai kormányt, mely a föderáción belül ténylegesen gyakorolná mind a törvényalkotó, mind a végrehajtó hatalmat”, s persze a föderáció alapját egy „alkotmányos szerződés” képezné.

Ahhoz, hogy a tervnek megvalósulási esélyei legyenek, a szuverenitásnak Európa és a nemzeti államok közti megosztásán kell alapulnia. Így az utóbbiak intézményei nem vesztenének értékükből, s idővel sem tűnnek el teljesen. A szuverenitás megosztását és a szubsidiaritást oly sokat vitatott elvének az alkalmazását Fischer csak akkor látja megvalósíthatónak, ha az Európai Parlamentnek sikerülne a nemzetállamok és a polgárok Európája közötti képviselői elvet gyakorlatba ültetni. Ez ellenben csak akkor történhet meg, ha az Európai Parlament valóban összebékíti a különböző nemzetek politikai elitjeit és nyilvánosságait.

föderalizálás által olyan nem kulturális (elsősorban gazdasági) hasznot termelni, melynek kulturális költsége minimális, s ezzel egyidejűleg lefelé irányuló föderalizálás által úgy biztosítani a kulturális hasznot, hogy nem kulturális (gazdasági és biztonsági) szempontból ne legyenek költségeink?” (Leslie, 1996: 123.)

Noha Leslie elemzése igen árnyalt, s nemcsak a költség-haszon elemzés szempontjait, hanem azokat a lehetséges kontextusokat is megpróbálja szem előtt tartani, amelyekben a probléma felmerülhet, sőt a kulturális/nem kulturális költség/haszon fogalmak egyértelműségének viszonylagos hiányával és jobbára szubjektív jellegével is számol, következtetései mégiscsak nagymértékben spekulatívak. Ez is jelzi, hogy a politikatudomány fogalmi apparátusa a jelen pillanatban képtelen megbirkózni a kortárs világban lejátszódó etnopolitikai integrációs folyamatok komplexitásával.

Az Európa föderalizálásával járó költségek és az abból eredő haszon hihető mérlegét megvonni igen nehéz. Az erre irányuló törekvéseknek nemcsak a kérdés strukturális bonyolultságát kell figyelembe venniük, hiszen elengedhetetlen az etnopolitikai viszonyok szövevényében felmerülő s gyakorta ütköző szempontok egyeztetése, hanem